

СТАНОВИЩЕ

от проф. дпсн Теодора Стойчева Стоева

СУ “Св.Климент Охридски“

**на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област на висшето образование: 3.Социални, стопански и правни
науки;направление 3.2.Психология**

Автор:Пламена Красиминова Цветанова

**Тема:Възприятието на реалността като индикатор за стил на привързаност при
софтуерни специалисти**

Актуалност и значимост на проблема

Представеният за разглеждане проблем в дисертацията е актуален и значим не само в научно-изследователски, но и в практически план. Темата за привързаността е обект на множество изследвания в областта на клиничната и консултативна психология, но тук тя е разгърната в нетрадиционен за тази област контекст, свързан с възприятието за реалността през призмата на новата, моделна, виртуална вълна. В това отношение изследването на връзката между тези теми има висока познавателна стойност, доколкото дава ценни отговори, фокусирайки се върху патологията на привързаността и нейното отражение върху възприеманата действителност, в рамките на развиващата се с ускорени темпове дигитална култура и виртуална реалност. Изследването е фокусирано върху един много специфичен съвременен отрасъл-компютърните технологии, чиято роля в професионалната практика е безспорна. Същевременно разработката засвидетелства и своя принос спрямо практическите измерения на проблема. Резултатите са ценни за превенцията, диагностицирането и терапевтирането на различните типове личностни разстройства и патология, в следствие нарушенията на привързаността.

Научна и методологическа обосновааност на проблема

Изборът на тема показва информираност и задълбочено проучване на литературните източници в областта на клиничната и консултативна психология и по конкретно- на психопатологичните прояви на привързаността и възприятието за реалност. Както справедливо отбелязва докторантката:“Темата за привързаността и нейното отражение върху функционирането на индивида е предмет на все повече изследвания“. Не достатъчно разработена се оказва, обаче, връзката между стиловете на привързаност и възприеманата действителност в контекста на модерните технологии.Това обстоятелство, свързано с откриване на нерешени проблеми насочва изследователския й интерес към проучване на тази връзка, по отношение на малко изследвана извадка от лица, като софтуерните специалисти, със задачата да бъдат открити техните личностни специфики.Това би довело до разработването на индивидуализирани подходи на терапия и консултиране с тези лица.

Основният въпрос, който си поставя докторантката е: Какво мотивира хората да създават нови алтернативни светове? За да намери отговор на този въпрос тя се фокусира върху нарушенията на привързаността и тяхното отражение върху възприеманата реалност.Така съвсем логично основополагащ момент в научните

предположения на Цветанова се превръща допускането за връзка между стиловете на привързаност и възприятието за реалност.

Теоретичният дизайн на изследването е разгърнат в две направления, отнасящи се до концептуалното осмисляне на градивните конструкти на дисертацията, свързани с привързаността и възприятието за реалност. Тези конструкти са разгледани през призмата на категориите за норма и патология, което е напълно оправдано в контекста на основните изследователски въпроси и допускания, които прави докторантката.

В така очертаната траектория на изследователско поле, Цветанова представя обстойно възгледите за привързаността и възприятието за реалност през призмата на различни теоретични подходи, съдържащи обяснителен потенциал за тези конструкти и тяхната взаимосвързаност. Проследена е еволюцията на идеите за привързаност, базирайки се на изследвания на емблематични за тази област учени-Боулби, Ейнсуърт, Мейн. С оглед на специфичната изследователска задача се третира обстойно нарушенията на привързаността в контекста на травматичното преживяване. Проблемът за възприятието за реалност, от своя страна, докторантката концептуализира, опирайки се на класическите теории на Бройер и Фройд, преминавайки през постиженията на клиничния и когнитивен подход в тази област, достигайки до философските прозрения на Олпорт, Ериксън и Фром и най-накрая до съвременния дискурс по проблема, превърнал тезата, че психично здравият индивид е в близък контакт с реалността, в господстваща.

Съвсем основателно Цветанова залага като лайтмотив, пронизващ цялата разработка допускането за това, че нарушенията на привързаността, и по-конкретно несигурната привързаност, стоят в основата на едно бягство от реалността, посредством конструиране на алтернатива. В тази връзка сентенцията на Виготски: "...фантазира не щастливият, а неудовлетвореният" се превръща в синтетичен израз на идейния замисъл на цялата ѝ разработка. Продължението на тази идея се явява тезата, издигната от авторката като водеща хипотеза, за това, че лицата, работещи в сферата на компютърните технологии, ще се отличават с несигурна, по-конкретно отхвърляща привързаност, като типични за тях ще бъдат проблемните им незадоволителни взаимоотношения с околните и фокусът върху професионалните успехи, за сметка на личните отношения. Тази хипотеза е обоснована чрез целия набор от концепти и теории, които са използвани, като се проверява последователно и изследването.

Ако се вземе чисто външната страна на теоретичния анализ, за неговата научната представителност свидетелства обстоятелството, че Цветанова се позовава върху 268 източника на български и на английски език. Но по-важна е съдържателната старана на анализа, който показва, че тя познава проблема, както в класическата, така и в съвременната психологическа литература.

Обхват и представителност на изследването

Дизайнът на емпиричното изследване е отлично замислен и осъществен, като са спазени наукометричните показатели по отношение на основните компоненти (предмет, обект, количество ИЛ, начин на обработка на резултатите). Това е позволило да бъде получена обхватна информация за взаимовръзките между стиловете на привързаност и възприятието на реалността при софтуерни специалисти.

Изследователските търсения на Цветанова са обвързани със задачи, чието осъществяване трябва да докаже наличието или отсъствието на влияние на стиловете на привързаност спрямо представата за реалност. Прецизно формулирани, с тънък изследователски усет, цели и хипотези, насочват докторантката към адекватни на тях методи. В емпиричен план следва да се отбележи, че замисълът на изследователския дизайн е релевантен на разглежданата проблематика като включва качествени по характер методики. Закономерно акцентът е поставен върху тези методики, ставащи все по-популярни в клиничната психология, позволяващи да се обхване богатството на психологическия свет на индивида. Цветанова избира два проективни метода- Вартег и ААР, което ѝ позволява да извърши детайлен анализ на индивидуалните особености на ИЛ. Докторантката разширява обхвата на изследването като включва и демографски характеристики на изследване.

Прави впечатление професионализма и компетентността по отношение статистическата обработка на резултатите, което показва владение на т.нар. „технология на науката“. Подбрани са релевантни на изследователската цел, статистически методи на изследване, доказващи връзки и закономерности, в съответствие с поставените задачи. Изведени са множество взаимовръзки и закономерности, което е показател за мащабността на изследването. Използвана е описателна статистика, кростабулации, еднофакторен дисперсионен и корелационен анализ. Емпиричните данни са представени освен в таблична, но и в графична форма, което придава още по-силна доказателственост на изследването.

Изведени са изводи на високо равнище на обобщеност за основните травми на ИЛ, което би способствало за последваща терапия и консултация с тях. Безпристрастно от позицията на учен, Цветанова коментира ограниченията на изследването, продиктувани от неговата трудоемкост, свързано най-вече с липсата на контролна група, което се компенсира с осъществяването на мета-анализи. В тази връзка, направени са препратки и сравнения с резултатите за контролна и клинична група от други сходни изследвания.

Въз основа на професионално проведеното и оформено като научен труд проучване, докторантката отправя препоръки за практиката на психологическата терапия и консултиране.

Автореферат

Авторефератът е оформен в съответствие с приетите научни правила и досегашна практика. Той достатъчно пълно и точно представя дисертационния труд.

Представени са 6 публикации по темата на дисертацията, 5 в български списания, и 1 –в чуждестранно.

Приноси

Основните приносни моменти могат да се сведат до следното:

1. Изследователският проблем за връзката между стиловете на привързаност и възприятието на реалността е нов за областта на психологическите изследвания.

2. Направена е систематизация на акумулираното до момента знание, свързано с привързаността и възприятието за реалност.

3. Емпирично е установено влиянието на стиловете на привързаност при софтуерни специалисти върху възприеманата реалност, адаптацията и реакциите при стрес и травматични ситуации.

4. Получените резултати са значими в приложен план като обогатяват съществуващите концепции и методи на терапевтична и консултативна работа при нарушения на привързаността.

Това ми дава основание да отбележа, че изследването има приноси, които могат да намерят място в съвременните теоретични постулати и терапевтични методи, свързани с нарушения на привързаността.

Лични впечатления

Като научен ръководител на Цветанова мога да отбележа, че тя работи съзнателно и целенасочено в рамките на своите отговорности. Впечатлението ми е, че тя притежава компетентност, изследователска култура и научна ерудиция и е непрекъснато усъвършенстващ себе си млад психолог и перспективен учен.

Заклучение

Представеният дисертационен труд съдържа приноси от теоретико-методологичен и практико-приложен характер, като отговаря на академичните и традиции и съвременни научни изследвания.

В представения труд Цветанова демонстрира задълбочени знания в областта на клиничната и консултативна психология, и изследваната тематика, в частност, като едновременно с това и качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Цялостното ми впечатление от дисертацията е, че тя е едно безупречно построено, с широка теоретична база и доказателствени психологически анализи изследване.

Налице са доказателства и основания убедено да дам положителна оценка на предложената дисертация и своя вот за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Пламена Цветанова.

Рецензент: проф. д-р Теодора Стоева